

ON THE PROBLEM OF GEORGIAN TERRITORIAL PRETENSIONS REGARDING SOCHI DISTRICT

სოჭის ოლქზე ქართული პრეტენზიების საკითხისთვის

UCHA BLUASHVILI

Doctor of History, Professor of Samtskhe-Javakheti State University

113 Rustaveli str. 0800, Akhaltsikhe, Georgia

ORCID: 0000-0002-0327-773X

Ucha49@yahoo.com

+995599551244

Abstract

The historical sources of the antique epoch (Flavius, Arianne) clearly show that in the 2nd century the Georgian (Kartvelian) population, namely, Laz people, really dwelt in the North-East part of the Black Sea region. Beginning from the 5th century, the territory between the regions of Apkhazeti and Jiqeti was known under the name Nikopsia. During the period of the 8th -11th centuries, Nikopsia was a part of the Georgian principality of Abkhazeti. The following Georgian expressions which refer to the old Georgian territories: “nikopsiidan darubandamde” — “spread from Nikopsia to Darubandi” and “ovsetidan sperad aragatsamde” – “beginning from Oseti through Speri to Aragats” - are historically confirmed and well known from the times of the Georgian King Davit Aghmashenebeli (David the Builder).

Those territories were the important part of the Georgian Kingdom under the rule of David Aghmashenebeli. The intensive process of migration of the Abkhaz –Adygh people from the North Caucasus to the sea-side regions began in the 13th century. In the 14th century Georgia lost a part of its territory, namely, the outmost principality Saeristao, a part of Abkazeti region, the territory between the rivers Nikopsia and Bzipi. This processes caused expulsion of the Georgian population from the region and in parallel, moving and settling of the North Caucasus people to the mentioned region. At the time when the late middle centuries began, the Georgian population had already disappeared from the territory between the rivers Nikopsia and Bzipi.

Beginning from the 30-ies of the 19th century, Russia started the process of adoption of the Sochi territory and its surroundings. It seems that at the mentioned time the territories were almost uninhabited.

The Tsarist Russia tried to occupy the territory by Russian inhabitants but Russian people were accustomed to living in the prairies, called steps in Russian, so they were not eager to dwell on the sea side territory. Later, Russia inhabited these territories by Ukrainians, Estonians and Moldavians. At the end of the 19th century, the Georgians from different regions of Georgia began to live there too (from Samegrelo, Racha).

In March 1918, incited and supported by bolshevik Russia, Abkhaz bolsheviks announced the Soviet power in Sokhumi and addressed Russia for help and support. The council of Abkhaz people in its turn addressed Tbilisi (the Trans-Caucasian Seim) to help and support Abkhazeti against bolsheviks. The Georgian Army under the command of General Giorgi Mazniashvili liberated Abkhazeti and then occupies Sochi and Tuapse.

The representatives of the Russian Volunteer Army Generals - Mikhail Alekseev and Anton Denikin, in the form of ultimatum, requested the Georgian Army to retreat. Mazniashvili offered negotiations to the Generals of the Russian Volunteers Army. On the 6th of September, this Army occupied Tuapse. The negotiations between the Government of Georgia and representatives of the Russian Army took place on September 6th but they brought no results. General Denikin united all the anti-Soviet forces in the South of Russia and began military activities to occupy Sochi. In December, the soldiers of the Denikin Army occupied first Sochi and then Gagra. After the Bolshevik Army destroyed the military forces of General Denikin, the Georgian Army succeeded in deoccupying Gagra though it did not even try to enter Sochi and thus, stopped its actions at the Psou River..

Thus, the territorial pretensions of Georgia towards the Sochi and Nikopsia (Tuapse), from the viewpoint of the first native inhabitants, are reasonable, though it must be said that those territories were not taken off from Georgia by Russia. Long before Russians came to the territory, the Georgians had left it as a result of the expansion of the mountainous people. As for the role of Sergo Ordjonikidze in regard with Sochi problem, he did not have any bearing on it.

Key Words: Sochi region, Apkhazeti, Democratic Republic of Georgia.

უჩა ბლუაშვილი

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი, ისტორიის დოქტორი
საქართველო, ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №113
ORCID: 0000-0002-0327-773X

Ucha49@yahoo.com

+995599551244

აბსტრაქტი

ანტიკური წყაროები (ფლავიუს არიანე) ადასტურებენ, რომ ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ძვ. წ. აღ. მე-2 საუკუნეში მართლაც ცხოვრობდნენ ქართველური ტომები (ლაზები). მე-5 საუკუნედან აფხაზეთსა და ჯიქეთს შორის მდებარე ტერიტორია ნიკოფსიად მოიხსენიება. მე-8-11 ს-ში ნიკოფსია აფხაზეთის ქართულ სამთავროში შედიოდა. გამოთქმა - „ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე“ და „ოვსეთიდან სპერად არაგაწამდე“ დავით აღმაშენებლის დროიდან დამკვიდრდა. სწორედ ამ ტერიტორიას მოიცავდა ქართული სამეფო დავითის დროს. მე-13 ს-დან იწყება ჩრდ. კავკასიელი აზაზურ-ადილეური ტომების ზღვისპირეთში

ჩამოსახლების პროცესის ინტენსიური ეტაპი. მე-14 ს-ში საქართველო კარგავს განაპირა საერისთაოს, აფხაზეთის მიწა-წყლის ერთ ნაწილს, ტერიტორიას მდ. ნიკოფსიასა და ბზიფს შორის. ეს პროცესი ამ რეგიონიდან ქართული მოსახლეობის გამოდევნასაც იწვევს. პარალელურად მიმდინარეობს ჩრდ. კავკასიური ტომების ჩამოსახლების პროცესი. გვიანი შუა საუკუნეების პერიოდში ნიკოფსიიდან მდ. ბზიფამდე ტერიატორიაზე ქართული მოსახლეობა აღარ სჩანს.

მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან რუსეთი შეუდგა სოჭისა და მისი შემოგარენის ათვისებას. ამ დროისთვის ეს ტერიტორია თითქმის მთლიანად გაუკაცრიელებული სჩანს.

ცარიზმმა ახალ ტერიტორიებზე რუსების დასახლება სცადა, მაგრამ ტრამალებს შეჩვეული რუსები ძნელად სახლდებოდნენ ზღვისპირეთში. ამიტომ რუსეთი შეუდგა ამ ტერიტორიებზე უკრაინელების, ესტონელების, მოლდაველების ჩასახლებას. მე-19 საუკუნის ბოლოს აქ მასობრივად სახლდებიან ქართველებიც (მეგრელები, რაჭველები).

1918 წლის მარტში ბოლშევიკური რუსეთის წაქეზებით და მხარდაჭერით აფხაზმა ბოლშევიკებმა სოხუმში საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს და დახმარებისთვის მოსკოვს მიმართეს. აფხაზთა საბჭომ, ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში, დახმარება თბილისს (ა/კ სეიმს) სთხოვა. ქართულმა ჯარმა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მეთაურობით გაათავისუფლა აფხაზეთი, შემდეგ კი სოჭი და ტუაფსეც დაიკავა.

რუსეთის მოხალისეთა არმიის გენერლების - მიხეილ ალექსეევისა და ანტონ დენიკინის წარმომადგენლებმა ქართველებს უკანდახევა ულტიმატური ფორმით მოსთხოვეს. მაზნიაშვილმა თეთრ გენერლებს მოლაპარაკების გამართვა შესთავაზა. 6 სექტემბერს მოხალისეთა ჯარებმა ტუაფსეც დაიკავეს. საქართველოს ხელისუფლებასა და დობროარმიის ხელმძღვანელობას შორის სექტემბრის ბოლოს გამართულმა მოლაპარაკებებმა შედეგი არ გამოიღო. გენერალმა დენიკინმა სამხრეთ რუსეთში არსებული მთელი ანტისაბჭოთა ძალები გააერთიანა და სოჭის დასაკავებლად აქტიურ მოქმედებები დაიწყო. დეკემბერში დენიკინელებმა ჯერ სოჭი, შემდეგ კი გაგრაც დაიკავეს. ბოლშევიკური ჯარების მიერ დენიკინელთა განადგურების შემდეგ ქართულმა ჯარმა გაგრა კვლავ გაათავისუფლა, თუმცა, სოჭის დაკავება აღარ უცდია და მდ. ფსოუზე შეჩერდა.

ამრიგად, სოჭის და ნიკოფსიის (ტუაფსეს) ტერიტორიების მიმართ ქართული სახელმწიფოს პრეტენზიებს, პირველმოსახლეთა მოტივით, გარკვეული საფუძველი გააჩნია. თუმცა, ეს ტერიტორიები ჩვენთვის რუსეთს არ წაურთმევია. რუსების მოსვლამდე დიდი ხნით ადრე, ქართველებმა სოჭის შემოგარენი მთიელთა მოძალების გამო დატოვეს. რაც შეეხება სერგო ორჯონიკიძეს, მას სოჭის საკითხთან არანაირი კავშირი არა აქვს.

საკვანძო სიტყვები: სოჭის ოლქი, აფხაზეთი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა.

შესავალი

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველოს უახლოესი ისტორიისადმი ინტერესი განსაკუთრებით გაიზარდა. ეს ორმა ფაქტორმა განაპირობა: 1. კომუნისტური იდეოლოგიის შტამპებისა და კლიშეებისგან გათავისუფლებამ შესაძლებელი გახადა ახლო

წარსულის ობიექტური, შეუღამაზებელი აღქმა; 2. უკანასკნელ წლებში სამეცნიერო ბრუნვაში შემოვდა მკვლევართათვის მანამდე უცნობი მრავალი დოკუმენტი და ისტორიული მასალა, ხელმისაწვდომი გახდა საზღვარგარეთ გამოცემული ლიტერატურა, რამაც შესაძლებლობა მოგვცა ახლებურად გაგვეაზრებინა ჩვენი ისტორია, დაგვემსხვრია წლობით ჩამოყალიბებული სტერეოტიპები, ძირეულად შეგვეცვალა ჩვენი წარმოდგენები ისტორიის მრავალ საჭირბოროტო საკითხზე.

ამასთან, ისტორია გვასწავლის, რომ ერთი იდეოლოგიური წნეხისგან გათავისუფლებული საზოგადოება, როგორც წესი, მეორე უკიდურესობაში ვარდება. ეს კანონზომიერება არც ჩვენს შენთხვევაში დარღვეულა. კომუნისტური იდეოლოგიური კლიშეები ზოგ შემთხვევაში ანტიკომუნისტურმა კლიშეებმა შეცვალა. შედეგად მივიღეთ ისტორიული მოვლენების გამარტივებული აღქმა ახლა უკვე მეორე უკიდურესობის პოზიციებიდან.

ქართულ საზოგადოებრივ შეგნებაში მყარად დამკვიდრებულ სტერეოტიპებს შორის არის ასეთიც: სოჭი და მისი მიმდებარე ტერიტორია, ტუაფსესეს ჩათვლით, ისტორიულად, საქართველოს ეკუთვნოდა. ქვეყნის სამეფო-სამთავროებად დაშლის შემდეგ ეს ტერიტორია დაიკარგა. დამოუკიდებელმა საქართველომ, გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის შემწეობით, სოჭი დაიბრუნა, მაგრამ სერგო ორჯონიკიძემ ის კვლავ რუსეთს გადასცა.

დღეს ცოტა ვინმეს თუ ეპარება ეჭვი ამ სიტყვების ჭეშმარიტებაში!

სოჭისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის კუთვნილების საკითხი ისტორიულ ასპექტში შედარებით კარგადაა შესწავლილი როგორც ქართველი (ნ. ბერძენიშვილი, ს. ჯანაშია, მ. ლორთქიფანიძე, ბ. ხორავა და ა. შ.), ისე აფხაზი მკვლევარების (ინალიფა) მიერ. რაც შეეხება საკითხის უახლეს ისტორიას, აქ სიმონ კილაძის ნაშრომის („ვინ გადასცა სოჭის ოლქი რუსეთს“). გარდა ბევრი არაფერი მოგვეპოვება.

წინამდებარე სტატიაში პრობლემას ჩვენ უძველესი დროიდან დღემდე უწყვეტ ჯაჭვში განვიხილავთ, რაც საშუალებას გვაძლევს ნათლად წარმოვიდგინოთ როგორც საკითხის ისტორიული ასპექტი, ისე მისი დღევანდელი აღქმა. ჩვენ შევეცადეთ მკვეთრი ზღვარი გაგვევლო ჭეშმარიტ ისტორიასა და მითებს, დადასტურებულ ფაქტებსა და პოლიტიკურ სპეკულაციებს შორის. მკითხველის განსასჯელია, თუ რამდენად შევძელით ეს.

მეთოდი

სტატიაში კრიტიკული ანალიზის მეთოდით შესწავლილია სოჭისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ისტორიული კუთვნილებისა და მასზე ქართული პრეტენზიების მართებულობის საკითხი. ნაშრომი დაფუძნებულია საკითხის ირგვლივ არსებულ სამეცნიერო და მემუარული ხასიათის ლიტერატურაზე.

შედეგები

1. პრობლემის უძველესი დროიდან დღემდე უწყვეტ ჯაჭვში შესწავლამ შესაძლებლობა მოგვცა ნათლად გაგვეაზრებინა საკითხის როგორც ისტორიული ასპექტი, ისე მისი დღევანდელი მდგომარეობა.

2. სტატიაში გამიჯნულია ჭეშმარიტი ისტორია და საკითხის ირგვლივ შექმნილი მითები, დადასტურებული ფაქტები და პოლიტიკური სპეკულაციები.

მსჯელობა

„ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, თარგამოსის შვილს - ერგოსს, მამამისისგან წილად ხვდა მიწა-წყალი „ლიხის ქედიდან მდ. ხაზარეთისამდე“, ანუ მდ. ყუბანამდე. ამ მითოსისგან ერთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: აღნიშნულ ტერიტორიაზე ქართველური ტომები (ლაზები) იყვნენ განსახლებულნი. ჯერ კიდევ ახ წ. მე-2 საუკუნეში (134 წ.) ფლავიუს არიანე ჩრდ. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში მოიხსენიებს ციხე-სიმაგრე „ძველ ლაზიკას“, რაც ამ ადგილებში უხსოვარი დროიდან ლაზების განსახლების კიდევ ერთი უტყუარი საბუთია. მე-5 საუკუნეში ეს ტერიტორია ნიკოფსიად მოიხსენიება. 8 – 10 საუკუნეებში ნიკოფსია აფხაზეთის ქართულ სამთავროში შედიოდა. დასახლებული პუნქტი - სოჭი იმდროინდელ წყაროებში არ გვხვდება, ნიკოფსია კი აფხაზეთსა და ჯიქეთს შორის მდებარე დასახლებას ეწოდებოდა. იქვე მოედინებოდა მდ. ნიკოფსიაც. ჯიქეთის ნაწილზე მაშინ ქართული (აფხაზური) გავლენა ვრცელდებოდა. ანტიკური წყაროების მიხედვით აშკარაა, რომ ძვ. წ. მეექვსე - პირველ საუკუნეებში აფხაზეთის მიწა-წყალი მთლიანად მოქცეული იყო ჯერ კოლხეთის სამეფოს, შემდეგ კი ლაზიკის შემადგენლობაში. მე-4 საუკუნიდან ძლიერდება ეგრისის (ლაზიკა) სამეფო, რომელიც ბიზანტიის მხარდაჭერით იფართოებს საზღვრებს, იერთებს აფშილეთს, მისიმიანეთს, აბაზგიას და სანიგეთს. მე-6 საუკუნეში მისი საზღვარი უკვე ჯიქეთთან გადის. ამის შემდეგ ეგრისის სამეფო სუსტდება და სანიგების მიწა-წყალს (აბასკოსიდან - ახალ ათონამდე) ამჯერად აბაზგები ეუფლებიან.

მე-6 საუკუნის მეორე ნახევარში აბაზგია ეგრისის გამოეყო და უშუალოდ ბიზანტიას დაექვემდებარა. მალე ბიზანტიამ ეგრისის სამეფოც გააუქმა. აბაზგიის გაძლიერებამ მისი ძალაუფლება სებასტოპოლამდე, მდ. კელასურამდე გააფაროვა. ამ დროიდან მდ. კელასურიდან ჯიქეთის საზღვრამდე (მდ. აქეუნტი) და ჩრდ. კავკასიონის მთებამდე ტერიტორია აბაზგიად (აფხაზეთად) იწოდა, რომლის ცენტრი ანაკოფია გახდა. ქართული წყაროების მიხედვით ეს იყო ბიზანტიისადმი დაქვემდებარებული საერისთაო. ბიზანტიის დახმარებით აფხაზეთი პოლიტიკურად ეგრისზეც გაბატონდა და მოიცვა ტერიტორია მდ. კელასურიდან მდ. ნიკოფსიამდე. ამ დროიდან ტერმინი „აფხაზეთი“ გასცდა ვიწრო ეთნიკურ საზღვრებს და პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა. იგი უკვე აღნიშნავდა არა ერთი წარმომავლობის ტომს, არამედ აფხაზთა სამეფოში გაერთიანებულ ამ რეგიონის ქართველურ და არაქართველურ მოსახლეობას მთლიანად. ანუ, მან ისეთივე მნიშვნელობა შეიძინა, როგორც თავის დროზე ტერმინმა „კოლხეთმა“, შემდეგ კი ტერმინმა „ეგრისმა“. დასავლეთქართულ ტომებთან ურთიერთობების შედეგად შეიცვალა აფხაზთა ეთნიკური სახეც. ამიერიდან აფხაზი მკვიდრად შემოდის ქართულ სამყაროში. არაბთა განდევნის შემდეგ აფხაზეთის მთავარი ლეონ პირველი გამოდის ბიზანტიის დაქვემდებარებიდან და ნებაყოფლობით ემორჩილება ქართლის ერისმთავარ არჩილს. ეს ნიშნავდა, რომ აფხაზეთის მმართველი წრეების ბიზანტიური პოლიტიკური და კულტურული ორიენტაცია პროქართულმა ორიენტაციამ ჩაანაცვლა. ამიერიდან ისინი თავიათი ქვეყნის მომავალს ქართულ პოლიტიკას, „საქართველოს მშენებლობის საქმეს უკავშირებენ“ (მ. ლორთქიფანიძე)

მე-8 საუკუნის შუახანებში (40-იანი წლები) არჩილმა თავისი ძმიშვილი ცოლად შერთო ლეონს და ეგრისის სამეფოს გვირგვინი გადასცა. ეს აქტი იმის ნიშანიც იყო, რომ აფხაზეთი ეგრისის სამეფოს შემკვიდრე ხდებოდა.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიჩნეულია, რომ დღევანდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე აფხაზთა განსახლებას წინ უსწრებდა ქართველური ტომების (სვანები, მეგრულ-ჭანები) განსახლება (ჯანაშია, 1959: 15). ამ რეგიონში ქართველური ტომების განსახლება დასტურდება ენობრივი მონაცემებითაც. მათ ჩრდილო-დასავლეთით განსახლებულნი იყვნენ ადიღური (ჩერქეზული) ტომები. ახ. წ. პირველი საუკუნიდან შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროს ამ სექტორში არსებული ეთნო-პოლიტიკური ვითარება იცვლება. ანტიკურ წყაროებში (პლინიუს სეკუნდი, ფლავიუს არიანე) პირველად მოიხსენიება „აფსილები“ და „აბაზგები“, რომლებიც აფხაზთა წინაპრებად არიან მიჩნეულნი. ჯუანშერი ბერძნულ „აფსილიას“ და „აბაზგიას“ „აფშილეთად“ და „აფხაზეთად“ მოიხსენიებს. მათი წარმომავლობის შესახებ მკვლევართა აზრი ორად იყოფა. ნაწილი ამ ტომებს აფხაზურ-ადიღურ ტომებად მიიჩნევს, ნაწილის აზრით კი ისინი ქართველურ ტომებს წარმოადგენდნენ. ყოველ შემთხვევაში, ფეოდალურ ეპოქაში აფხაზთა ქართული კულტურულ-პოლიტიკური ორიენტაცია სრულიად აშკარაა. აკად. ნიკო ბერძენიშვილი აღნიშნავდა, რომ აფხაზები საქართველოს ფეოდალური სამყაროს ისეთივე ორგანულ ნაწილს შეადგენდნენ, როგორც დასავლეთ-ქართველური ტომები. აფხაზთა და ქართველთა ასეთი ერთობა იყო შედეგი არა ურთიერთდაპყრობისა, არამედ აფხაზთა თანდათანობითი მშვიდობიანი შემოსვლისა ქართულ კულტურულ სამყაროში. „როგორც ფეოდალური ქვეყანა, აფხაზეთი ისეთივე საქართველო იყო და აფხაზი ისეთივე ქართველი იყო, როგორც ეგრისი და მეგრული, როგორც ჰერეთი და ჰერი, როგორც ქართლი და ქართლელი“, - წერდა ნიკო ბერძენიშვილი (ბერძენიშვილი, 1990: 608).

გამოთქმა - „ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე“ და „ოვსეთიდან სპერად არაგაწამდე“ დავით აღმაშენებლის დროიდან დამკვიდრდა. სწორედ ამ ტერიტორიას მოიცავდა ქართული სამეფო დავითის დროს. უკანასკნელად ნიკოფსია საქართველოს შემადგენლობაში მე-14 საუკუნის შუა ხანებში, გიორგი ბრწყინვალეს შვილის გამეფების დროს მოიხსენიება. ისტორიული წყარო გვამცნობს, რომ ახალგაზრდა მეფისთვის მოსალოცად ნიკოფსიიდანაც ჩამოვიდნენო.

აფხაზეთის საზოგადოებრვ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა მთის მოსახლეობის ჩამოწოლამ. დასავლეთ კავკასიიდან აფხაზთა მონათესავე, სოციალურად დაბალ საფეხურზე მყოფი აბაზური ტომების ჩამოსახლებას ადრეც ჰქონია ადგილი, მაგრამ მე-13 საუკუნიდან იწყება ამ პროცესის ახალი, ინტენსიური ეტაპი. ეს დაკავშირებული იყო, ჩრდილო კავკასიაში მონღოლ-თათართა გამანადგურებელ შემოსევებთან, რამაც იქ მცხოვრები ხალხების ამომრავება გამოიწვია. ამ პერიოდში ყუბანისპირეთიდან ადიღური ტომების მოწოლით შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე აფხაზეთის ჩრდილო-დასავლეთით მცხოვრები აბაზების ერთი ნაწილი ჩრდილო კავკასიაში გადადის (მე-14 ს.) ნაწილი სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ მოიწევს და აფხაზეთში იწყებს

ჩამოსახლებას. იმავდროულად მიმდინარეობს აბაზების ადიღელებთან და აფხაზების აბაზებთან შერწყმის პროცესი. სწორედ აბაზურ-ადიღეური ტომების შავიზღვისპირეთში ექსპანსიის შედეგად (მე-14 – მე-16 სს.) საქართველო კარგავს განაპირა საერისთაოს, აფხაზეთის მიწა-წყლის ერთ ნაწილს, ტერიტორიას მდ. ნიკოფსიასა და ბზიფს შორის. ეს პროცესი ამ რეგიონიდან ქართული მოსახლეობის გამოდევნასაც იწვევს. პარალელურად აფხაზები მოიწვევენ სამხრეთ-აღმოსავლეთით და იერთებენ მდ. ფსირცხასა და მდ. ლაღიმგას შორის არსებულ ოდიშის სამთავროს კუთვნილ მიწებს. თავის მხრივ, აბაზურ-ადიღეული ტომების ინტენსიურ ჩამოსახლებას უკავშირდება რადიკალური ეთნო-ფსიქოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურულ-პოლიტიკური ცვლილებები აფხაზეთში, რასაც ქართულ სამყაროში აფხაზთა „გაუცხოება“ მოჰყვა. ჩამოსახლებულ მთიელთა და აბორიგენტთა შერწყმის შედეგად ყალიბდება თანამედროვე აფხაზური (აფსუა) ეთნოსი. ენათმეცნიერებაში აღიარებულია, რომ აფხაზები (აფსუა) ქართულ ანთროპოლოგიურ ტიპს განეკუთვნებიან და ამდენად, ენობრივად მათ მონათესავე ადიღეურ ჯგუფებს უპირისპირდებიან, რომელნიც, თავის მხრივ, შედიან პონტოური რასის ადიღეური ნაირსახეობის შემადგენლობაში. ამავე ეტაპზე გვხვდება დასახლებული პუნქტი სოჭის სახელწოდებით. უშუალოდ სოჭის ტერიტორიაზე ამ დროს უბიხები მკვიდრობენ, სოჭსა და გაგრას შორის ტერიტორიას კი ჯიქები ეუფლებიან. როგორც აფხაზი (ინალიფა), ისე ქართველი მკვლევარების ნაწილის (ხორავა) აზრით, ტერმინი „სოჭი“ ადიღეური წარმოშობისაა და ერთი უბიხური ტომის სახელწოდებიდან - „სვაჩა“ წარმოსდგება. ქართველებმა მას სახე უცვალეს და „სოჭად“ აქციეს.

ამრიგად, ჩამოსახლებულ ტომთა ადგილობრივ მოსახლეობასთან შერწყმის შედეგად გაიმარჯვა ადგილობრივმა ფიზიკურმა ტიპმა, მაგრამ მოსული ტომების ენამ. (ბეჟან ხორავა, თბ. 1996). გვიანი შუა საუკუნეების პერიოდში ნიკოფსიიდან მდ. ბზიფამდე ტერიატორიაზე ქართული მოსახლეობა აღარ სჩანს.

მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებიდან რუსეთი შეუდგა სოჭისა და მისი შემოგარენის ათვისებას. ამ დროისთვის ეს ტერიტორია თითქმის მთლიანად გაუკაცრიელებული სჩანს. 1837 წელს რუსეთი იკავებს ადლერს, მომდევნო 1838 წელს კი - იმ დასახლებასაც, რომელსაც სოჭი ეწოდება.. რუსებმა მას სახელი შეუცვალეს და ალექსანდრია დაარქვეს. მალე მას სახელი მეორედაც გადაარქვეს და დახოვსკი უწოდეს (იმ კაცის გვარია, რომლის რაზმმაც სოჭის ტერიტორია დაიკავა).

ცარიზმმა ახალ ტერიტორიებზე რუსების დასახლება სცადა, მაგრამ ტრამალებს შეჩვეული რუსები ძნელად სახლდებოდნენ ზღვისპირეთში. ამიტომ რუსეთი შეუდგა ამ ტერიტორიებზე უკრაინელების, ესტონელების, მოლდაველების ჩასახლებას. მე-19 საუკუნის ბოლოს აქ მასობრივად სახლდებიან ქართველებიც (მეგრელები, რაჭველები). სწორედ მაშინ ეწოდა დახოვსკის სოჭი. დღევანდელი სოჭის მთავარი ქუჩა - გორკის ქუჩა ქართველებმა გაიყვანეს, დარგეს ჭადრები, ქუჩის გასწვრივ გახსნეს დუქნები და ა. შ.

1896 წელს ცარიზმმა შავი ზღვის ოკრუგი შავი ზღვის გუბერნიად გარდაქმნა და მასში სამი ადმინისტრაციული ერთეული - სოჭის, ტუაფსეს და ნოვოროსიისკის ოკრუგები გააერთიანა. გუბერნიის ცენტრად ქ. ნოვოროსიისკი, მის სამხრეთ საზღვრად კი სოხუმის ოკრუგის მიმდებარე მდ. მზიმთა დადგინდა. 1904 წლის 25 თებერვალს რუსეთის მთავრობამ ეს საზღვარი კიდევ უფრო სამხრეთით გადმოსწია და შავ ზღვის გუბერნიას სოხუმის ოკრუგის ნაწილი - გაგრის კლიმატური სადგური და მისი მიმდებარე ტერიტორიები, სულ 150 დესეტინა მიწა - ტყეები და ალპური საძოვრები შეუერთა. ცხადია, ქართულ საზოგადოებას პეტერბურგის ასეთი ქმედება არ მოწონებია, მაგრამ რადგანაც ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ცვლილება რუსეთის საიმპერატორო კართან დაახლოებული პიროვნების, გაგრის კლიმატური სადგურის დამაარსებლის, პრინც ალექსანდრე ოლდენბურგის სურვილით მოხდა, პროტესტი ღიად არ გამოუხატავს. ეს მდგომარეობა 1917 წლამდე შენარჩუნდა.

რუსეთის თებერვალ-მარტის ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიაში მეფისნაცვლის ხელისუფლება დროებითი მთავრობის მიერ შექმნილმა განსაკუთრებულმა კომიტეტმა („ოზაკომი“) აიღო ხელში. ამ ორგანოში კი მნიშვნელოვანი გავლენით ქართველი პოლიტიკოსები, პირველ რიგში - სოციალ-დემოკრატები სარგებლობდნენ. სწორედ მათი ინიციატივით 1917 წლის 30 ოქტომბერს, აღდგა ძველი, 1904 წლამდე არსებული ადმინისტრაციული საზღვარი. „ოზაკომის“ ამ დადგენილებით, რომელსაც ხელს აწერდა „ოზაკომის“ თავმჯდომარე აკაკი ჩხენკელი, სოხუმის ოკრუგის, ანუ აფხაზეთის ადმინისტრაციულმა საზღვარმა კვლავ აღდგურთან, მდ მზიმთაზე გაიარა.

1918 წლის მარტში ბოლშევიკური რუსეთის წაქეზებით და მხარდაჭერით აფხაზეზმა (ემზა, ლაკობა და სხვები) აფხაზეთის სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი შექმნეს, სოხუმში საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს და დახმარებისთვის მოსკოვს მიმართეს. ორიათასიანმა ყუბანელ კაზაკთა წითელმა ჯარმა გუდაუთასთან ქართველთა მცირერიცხოვანი ჯარი დაამარცხა და სოხუმში შევიდა. აფხაზთა საბჭომ, რომლის გავლენიანი წევრები, თავადები შერვაშიძე, მარშანია და სხვები თბილისისადმი დაქვემდებარებას არ ემხრობოდნენ, (მათ თვალი უფრო მთიელთა რესპუბლიკისკენ ეჭირათ) ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარება მაინც თბილისს (ა/კ სეიმს) სთხოვა. აპრილ-მაისში ქართული არმიის ნაწილები მძიმე ბრძოლებს აწარმოებდნენ აჭარაში შემოჭრილი თურქული არმიის წინააღმდეგ. ამის მიუხედავად, ამიერკავკასიის სეიმმა მიიღო გადაწყვეტილება აფხაზეთში ჯარის გაგზავნის თაობაზე. საქართველოს სახალხო გვარდიას აფხაზთა 300-კაციანი (მაზნიაშვილი 150 კაცს ასახელებს) კარგად შეიარაღებული რაზმი შეეგება თავად შერვაშიძის ხელმძღვანელობით და ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში თანადგომა შესთავაზა. გვარდიის მეთაურმა ვალიკო ჯუღელმა შერვაშიძეს განუცხადა, რომ „თავადთა დახმარების გარეშე შეძლებდა მტრის დამარცხებას“, რითაც კიდევ უფრო მეტად გაანაწყენა აფხაზები. ვალიკო ჯუღელი თავისი საქმის ფანატიკურად ერთგული, უმამაცესი პიროვნება იყო, მაგრამ, სამწუხაროდ, მას თავისი ვიწრო-კლასობრივი თვალსაწიერი შესაძლებლობას არ აძლევდა ამაღლებულიყო საერთ-ეროვნულ ინტერესებამდე, რის გამოც თავისი ხისტი კლასობრივი პოზიციით არაერთხელ დააზარალა საქვეყნო საქმე.

გვარდიამ მტერს სამურზაყანოდან (ოჩამჩირის რაიონიდან) შეუტია და აფხაზი

სეპარატისტები და მათ დასახმარებლად მოსული ყუბანელი კაზაკები 16 მაისს კოდორთან სასტიკად დაამარცხა. ქართულმა ჯარმა ხელში ჩაიგდო 10 ზარბაზანი, 7 ტყვიამფრქვევი და მრავალი ტყვე. 17 მაისს გვარდია სოხუმში შევიდა. ბოლშევიკებმა აქაც დატოვეს თავიანთი სამხედრო ტექნიკა: 11 ზარბაზანი, 21 ტყვიამფრქვევი, დიდი რაოდენობის შაშხანა. ამასთან, როგორც 1918 წლის 21 მაისის გაზეთი „ერთობა“ იტყობინებოდა, ქართულმა გემმა გუდაუთასთან დააკავა ბოლშევიკთა ხომალდი. სწრაფად განვითარებული შეტევის წყალობით გვარდიამ გუდაუთა და ახალი ათონიც გაათავისუფლა, თუმცა უკანდახეულ სეპარატისტებს და კაზაკებს ქართული გვარდია ორი მიზეზის გამო აღარ დაედევნა: 1. აფხაზმა ბოლშევიკებმა დახმარებისთვის კვლავ ჩრდილოკავკასიელ ბოლშევიკებს მიმართეს (იმ დროისთვის უკვე გამოცხადებული იყო ყუბანისა და შავი ზღვის საბჭოთა რესპუბლიკები), რომლებმაც სოჭიდან სასწრაფოდ გადმოისროლეს დაახლოებით ორიათასკაციანი რაზმი; 2. დუშეთში დაწყებული ბოლშევიკური ამბოხის ჩასაქრობად ხელისუფლებამ უკან გაიწვია ეროვნული გვარდიის ძირითად ბირთვი, რის შემდეგაც გუდაუთაში დარჩენილი გვარდიის მცირერიცხოვანი რაზმით შეტევის გაგრძელება თავიდანვე წარუმატებლობისთვის იქნებოდა განწირული.

18 ივნისს გუდაუთაში დარჩენილ ქართველ გვარდიელებს ბოლშევიკებმა ალყა შემოარტყეს. ორი დღის უთანასწორო ბრძოლების შემდეგ გვარდიამ უკან დაიხია. გვარდიელების ნაწილი ტყვედ ჩავარდა. 20 ივნისს მტერმა დაიკავა ახალი ათონიც. სოხუმში კვლავ რეალური საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა (კილაძე, www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html).

საქართველოს ხელისუფლებამ აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად და იმავდროულად, საქართველოს შავიზღვისპირეთის ფრონტის ჯარების სარდლად გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი დანიშნა, რომელიც მყისიერად შეუდგა დასახული ამოცანის შესრულებას. მან ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი საქართველოს რეგულარული საარმიო ნაწილები, კერძოდ, პირველი მსროლელი დივიზია, გუდაუთისკენ გაგზავნა, 19 ივნისს კი თვითონ ჩავიდა სოხუმში.

22 ივნისს, კარგად მომზადებული სამხედრო ოპერაციის შედეგად, მტრისგან გაათავისუფლდა გუდაუთა, 28 ივნისს – გაგრა, იმავე დღეს საქართველოს სამხედრო ნაწილები შევიდნენ პილენკოვოში (დღევანდელი განთიადი), გადავიდნენ მდინარე ფსოლზე, დაიკავეს სოფელი ვესელოე და მიადგნენ მზიმთას, რომელიც აფხაზეთის (სოხუმის ოკრუგის) და სოჭის ოლქის გამყოფ საზღვარს წარმოადგენდა.

გიორგი მაზნიაშვილი იგონებდა: ”როგორც თბილისიდან, ისევე აფხაზეთის ეროვნული საბჭოსაგან მივიღე ბრძანებები – წამეწია წინ და დამეჭირა სოჭი. მიზეზი, როგორც გადმომცეს ტელეგრაფის პირდაპირი მავთულით, ვითომდა, თხოვნა-მუდარა იყო სოჭში მცხოვრები ქართველებისა, ხოლო აფხაზთა ეროვნული საბჭოს ზოგიერთი წევრი მარწმუნებდა, რომ აფხაზეთს ეკუთვნოდა არათუ სოჭი, არამედ აფხაზეთის საზღვრები უმველეს დროში ანაპამდეც კი მიდიოდაო. ამ ბრძანების შემდეგ მთელი ერთი კვირა წინ არ მივდიოდი, მაგრამ ნელ-ნელა მზადებას შევუდექი სოჭის ასაღებად... გვეუბნებოდნენ, რომ იქ მცხოვრები ქართველები მოუთმენლად ელიან ქართული ჯარის მისვლასო... გარდა ამისა, სანამ სოჭში ბოლშევიკები იქნებოდნენ, მათი შემოსევისა და პროვოკაციების

საფრთხე მუდმივად იარსებებდა“ (მაზნიაშვილი, 2014: 83).

ამ მხრივ საინტერესოა აფხაზთა საბჭოს მიერ მიღებული ერთი დოკუმენტიც: „აფხაზთა ეროვნულმა საბჭომ, განიხილა რა მიმდინარე პოლიტიკური მომენტი და ითვალისწინებს, რომ პირველი – აფხაზეთში არსებული სამთვიანი ბოლშევიკური ანარქია უმთავრესად სოჭისა და ტუაფსეს ოლქებიდან იმართება და მეორე – ბოლშევიკური განწყობა ძირითადად თვითონ კომუნისტებმა შექმნეს, სურსათის ნაკლებობის გამო, ტუაფსეს სავაჭრო ნავსადგურის დაკავების შემდეგ, რის შედეგადაც ჩრდილოეთ კავკასიიდან შავი ზღვისპირეთში და საქართველოში ხორბლის იმპორტი შეწყდა.

აქედან გამომდინარე, საბჭო ადგენს: 1) აფხაზეთში მტკიცე წესრიგის დასამყარებლად და სურსათის კრიზისის აღმოფხვრის მიზნით აუცილებელია სოჭისა და ტუაფსეს ოლქების დაკავება, ტუაფსეს ნავსადგურის ჩათვლით; 2) ეს დადგენილება ეცნობოს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას და საქართველოს ჯარების სარდალს გენერალ-მაიორ გიორგი მაზნიაშვილს“. დადგენილებას ხელს აწერს აფხაზთა ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარე ვ. შერვაშიძე (კილაძე, www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html).

29 ივნისს ქართულმა შეიარაღებულმა ძალებმა ცხარე ბრძოლების შემდეგ დაიკავეს ადლერი. აქ მტერმა 400 კაცი დაკარგა.

ქართული ჯარების ზურგში, ამ დროს, ვითარება სერიოზულად გართულდა – აფხაზეთში თურქებმა შეიარაღებული დესანტი გადმოსხეს, მათი განადგურება მოხერხდა და მთელი ძალები ისევ სოჭისკენ იქნა მიმართული. 5 ივლისს საქართველოს ჯარებმა დაიკავეს ხოსტა, 6 ივლისს კი ქალაქ სოჭში შევიდნენ.

სოჭი უკვე ამ დროისთვის იყო რუსეთის იმპერიის უპირველესი საკურორტო ქალაქი. მისი მოსახლეობა 1916-1917 წლებში 10 ათას კაცს აღწევდა. მათ შორის: ექვსი ათასამდე რუსი, ორი ათასამდე ქართველი, რაოდენობრივად შემდეგ მოდიოდნენ: სომხები, ესტონელები, ბერძნები, ებრაელები და სხვა ეროვნების წარმომადგენლები. მთლიანად სოჭის ოლქში მცხოვრებთა რაოდენობა 35 ათას კაცს შეადგენდა. მათ შორის 4 ათასი ქართველი იყო (კილაძე, <http://www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html>).

საქართველოს მთავრობამ სოჭის ბრძოლებში მოპოვებული წარმატებისთვის ბევრი მეზობელი წაახალისა. თვით გენერალ-მაიორი გიორგი მაზნიაშვილი, როგორც თბილისში გამომავალი გაზეთი «ვოზროჟდენიე» 1918 წლის 11 ივლისს იუწყებოდა, შავი ზღვის ნაპირების გათავისუფლებისა და ქალაქ ადლერისა და სოჭის დაჭერის გამო, მთავრობის საგანგებო დადგენილებით დაჯილდოვდა სტანისლავის I ხარისხის ორდენითა და ხმლით” (იმ დროს ჯერ კიდევ არ არსებობდა საქართველოს სახელმწიფო ორდენები).

26 ივლისს, საღამოს 20 საათისათვის, 12-საათიანი მძიმე ბრძოლების შემდეგ მაზნიაშვილმა ბოლშევიკები ქალაქ ტუაფსედანაც გარევა. „მტერი სასტიკ წინააღმდეგობას გვიწევდა და თითოეული გორაკის აღება ბრძოლით გვიხდებოდა. დავატყვევეთ მრავალი, ხელთ ვიგდეთ 4 ზარბაზანი, 18 ტყვიამფრქვევი, უამრავი ყუმბარა და ტყვია-წამალი, გემები, ავტომობილები, ორთქლმავლები და ვაგონები... ჩვენი ზარალი უმნიშვნელოა. მტერი ტუაფსედან არმავირისაკენ გაიქცა“, – ატყობინებდა გიორგი მაზნიაშვილი

საქართველოს სამხედრო მინისტრს (კილაძე, [http/ www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html](http://www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html)).

ტუაფსეს მოსახლეობა დაახლოებით 20 ათას მცხოვრებს შეადგენდა. აქედან ნახევარი რუსი იყო, დანარჩენი კი სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები. აღსანიშნავია, რომ ქართველები ტუაფსეს ოლქშიც ცხოვრობდნენ, თუმცა, სოჭთან შედარებით ნაკლები – დაახლოებით რვაასი ადამიანი 35 ათასი მცხოვრებიდან.

გენერალი მაზნიაშვილი ტუაფსეს დაკავებასაც, სამხედრო თვალსაზრისით, შეცდომად მიიჩნევდა. მისი აზრით, საკმარისი იყო სოჭსა და ლაზარევსკაიას შორის თავდაცვითი ზღუდეების მოწყობა. სწორედ ასეთი წინადადებით მიმართა კიდეც მან თბილისს, მაგრამ, როგორც თვითონ წერს, „ჩემი ეს მოხსენება, ვფიქრობ, შეწყნარებული იქნებოდა მთავრობის მიერ, იმ დროს საქართველოში პურის და ნავთის ნაკლებობა რომ არ ყოფილიყო.

სწორედ იმ ხანებში, სოჭში მოვიდა ყუბანის რადას წევრი, ვინმე ლაპინი და მე და გიზო ანჯაფარიძეს გამოგვიცხადა, რომ ყუბანის რადა მადლობას გვიხდის კაზაკი ლტოლვილების მფარველობისთვის, რომ ყუბანის მთავრობა მზად არის მოგვიყიდოს ჩვენ საკმაოდ პური, თუ საქართველო მიეშველება მათ და დახმარებას გაუწევს ტუაფსესა და მაიკოპის დაჭერაში“ (მაზნიაშვილი, 2014: 67).

ამ გარემოების გათვალისწინებით თბილისიდან მაზნიაშვილმა ახალი ბრძანება მიიღო: უკან დასდევნებოდა მტერს და ყუბანში გადასულიყო.

გენერალი ბრძანების შესრულებას შეუდგა. მისმა ჯარმა სწრაფად გადალახა უღელტეხილი და უბრძოლველად დაიკავა დაბა ხადიჟენსკი და ქალაქი ბელორეჩენსკი. მაიკოპამდე სულ რაღაც 50 კილომეტრი იყო დარჩენილი.

სწორედ ამ დროს რუსეთის მოხალისეთა არმიის გენერლების - მიხეილ ალექსეევისა და ანტონ დენიკინის წარმომადგენლები გამოჩნდნენ, რომლებმაც ქართველებს უკანდახევა ულტიმატუმური ფორმით მოსთხოვეს. მაზნიაშვილმა თეთრ გენერლებს მოლაპარაკების გამართვა შესთავაზა. 6 სექტემბერს მოხალისეთა ჯარები ტუაფსეს მოადგნენ. ქართველებმა ტუაფსე უბრძოლველად დათმეს.

საქართველოს მთავრობამ, 1918 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებში მოხალისეთა არმიის ხელმძღვანელობასთან მოლაპარაკების საწარმოებლად და ყუბანის ხელისუფლებასთან სავაჭრო ხელშეკრულებების გასაფორმებლად სოჭში საგარეო საქმეთა მინისტრი ევგენი გეგეჭკორი მიავლინა. მთავრობის დავალებით გეგეჭკორი მაზნიაშვილთან, ჯუღელთან და რამდენიმე სხვა ქართველთან ერთად შეხვდა სოჭის მოსახლეობას და ადგილობრივი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებს, რომლებზეც გაირკვა, რომ არა მხოლოდ სოჭის ქართველობი, არამედ სხვა ეროვნების წარმომადგენლებიც საქართველოს სასარგებლოდ არიან განწყობილი. გეგეჭკორი ამის მიზეზად თეთრგვარდიელთა მხრივ როგორც ბოლშევიკების, ისე მენშევიკების მიმართაც გამოჩენილ სისასტიკეს ასახელებს, მაგრამ მთავარი მიზეზი მეზობლებთან მაშინდელი საქართველოს უკეთესი ეკონომიკური მდგომარეობა უნდა იყოს. სამოქალაქო ომში ჩაძირულ რუსეთში შიმშილი მძვინვარებდა. მძიმე მდგომარეობა იყო სომხეთში და

აზერბაიჯანშიც. ასეთ ვითარებაში საქართველო რეგიონის ოაზისად მოჩანდა, ამიტომ საქართველოსთან კავშირი სოჭის ოლქის მოსახლეობას შიმშილის და სასტიკი სამოქალაქო ომისგან ფიზიკური გადარჩენის ერთადერთ იმედად ესახებოდა. 18 სექტემბერს სოჭში გაიმართა ადგილობრივი პოლიტიკური პარტიების საბჭოს სხდომა. მიღებულ რეზოლუციაში ნათქვამი იყო, რომ „საქართველო რუსეთის იმპერიის ყოფილ ტერიტორიაზე ერთადერთი სახელმწიფოა, სადაც დაცულია დემოკრატიის პრინციპები და რადგან სოჭის ოლქს ემუქრება დენიკინის სამხედრო დიქტატურა, საბჭო გამოთქვამს სურვილს საქართველოს მთავრობამ სპეციალური დეკრეტით დაუყოვნებლივ გააფორმოს სოჭის ოლქის დროებითი მიერთება...“. მსგავსი რეზოლუციები მიიღეს აგრეთვე სოჭის მოსახლეობის საერთო კრებაზე 20 სექტემბერს და უფრო მოგვიანებით, ოლქის გლეხთა ყრილობაზეც (კილაძე, [http:// www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html](http://www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html)).

25 სექტემბერს კრასნოდარში დაიწყო მოლაპარაკებები საქართველოსა და მოხალისეთა არმიის ხელმძღვანელებს შორის. ქართულ მხარეს წარმოადგენდნენ: საგარეო საქმეთა მინისტრი ევგენი გეგეჭკორი და გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი. მოხალისეთა არმიის დელეგაციას ხელმძღვანელობდა გენერალი ალექსეევი. დელეგაციის წევრები: გენ. დენიკინი, გენ. შულგინი, გენ. სტეპანოვი, გენ რომანოვსკი, გენ დრაგომოროვი, გენ. ლუკუმსკი. მოლაპარაკებებში მონაწილეობდნენ ყუბანის მთავრობის წარმომადგენლები - ბიჩი და ვორობიოვი.

ალექსეევმა ქართველებს სოჭისა და გაგრის დაუყოვნებლივ დატოვება მოსთხოვა. „დობროარმია“ არ ილაშქრებს საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ, ცნობს მას სავსებით და ... ამ მხრივ იგი სრულიად უზრუნველყოფილია. განაცხადა ალექსეევმა და დასძინა, რომ თუ „დობროარმია“ იღებს ... ასეთ ვალდებულებას, ის საქართველოსგანაც უნდა მოელოდეს ამგვარივე განწყობილობას“, „ქართულ ჯარს ამჟამად უჭირავს სოჭი და ადლერი და „იქ ყველგან ჩაყენებულნი არიან ქართველი ხელისუფალნი. განა ამ ოლქებზე შეიძლება ვილაპარაკოთ, როგორც ქართულ ოლქებზე, როდესაც მათსა და საქართველოს შორის არის კიდეც მთელი ოლქი აფხაზეთისა? ეს ოლქები რუსულია და რუსეთის ტერიტორიაში შედის. (რატომ იკავებთ ამ ტერიტორიებს) იმიტომ, რომ ამჟამად ძალა გაქვთ? არა ბატონებო, ასე არ შეიძლება. ის საზღვარი, რომელიც დადებული იყო 1905 წელს (ალექსეევი აქ საუბრობს 1904 წლის საზღვარზე. უ. ბ.), უნდა დავიცვათ და მხოლოდ ამ აუცილებელი პირობით შეგვიძლია ჩვენ ერთმანეთში მორიგება“ (მაზნიაშვილი, 2014: 77-79).

ალექსეევის ამ სიტყვაში აშკარად ველიკოდერჟავული განწყობა გამოსჭვივის. ჯერ ერთი, ის აფხაზეთს საქართველოდ არ მიიჩნევს. მეორეც, რუსი გენერალი ქართველებს სამართლიანობისკენ მოუწოდებს (რატომ იკავებთ ამ ტერიტორიებს, „იმიტომ, რომ ამჟამად ძალა გაქვთ?“) და „ავიწყდება“, რომ საუკუნეების მანძილზე სწორედ მისი ქვეყანა სარგებლობდა თავისი სამხედრო უპირატესობით და იპყრობდა სხვა ხალხებს.

ალექსეევი განაგრძობს: „რას წარმოადგენს კავკასია რუსებისთვის? მათ კავკასიაში იმდენი ფული ჩაყარეს, რომ ძნელი წარმოსადგენია. ომის დროს კი კავკასიაში რუსეთის ქონება ბლომად იყო დაგროვილი... რკინიგზები, რომელიც გაყვანილია კავკასიაში? განა ყოველი ვერსი ამ გზებისა ჩვენი, რუსების არ არის? და განა ის ქონება, რომელიც დაგროვდა კავკასიაში რუსეთის ცენტრიდან და შემთხვევით ჩარჩა იქ, უნდა გადავიდეს

ქართველების, სომხების, თათრების ხელში - მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ეს ჩამოტანილია რუსეთის ცენტრიდან და იკრიბებოდა „ველიკორუსეთის მუჟიკის“ შრომით?“ (მაზნიაშვილი, 2014: 79).

აქაც ალექსეევი „რუსი მუჟიკის“ შრომას და რუსეთის ცენტრიდან კავკასიაში „ჩამოტანილ“ ქონებას ითვლის და კვლავ „ავიწყდება“, რომ მთელი რუსული მმართველობის მანძილზე არც ქართველები, სომხები და თათრები ყოფილან მხარეთმცოდნე წამოგორებულნი და „რუს მუჟიკთან“ ერთად ღვრიდნენ ოფლს (და სისხლსაც) რუსული სახელმწიფოსთვის. და თუ რამ „ჩამოჰქონდათ“, აქედანაც არანაკლები გაჰქონდათ. რაც მთავარია, რუსეთი აქ არავის მოუწვევია. კავკასიაში იგი შემოვიდა, როგორც დამპყრობი და, ამიტომ, დაპყრობილი ხალხებისთვის მისგან რაიმეს დაყვედრება დიდი ურცხვობა იყო.

ალექსეევს საკადრისი პასუხი გასცა გეგეჰკორმა. მან გადაჭრით უარყო ალექსეევის ბრალდება, თითქოს საქართველოში ადგილი ჰქონდეს ეროვნებით რუსი მოქალაქეების, განსაკუთრებით კი - რუსი ოფიცრების შევიწროებას. „ამგვარი ბრალდებები, როდესაც მათ ამოვიკითხავთ უპასუხისმგებლო გაზეთების ფურცლებიდან... ჩვენ სრულიად არ გვაწუხებს, მაგრამ გენერალ ალექსეევს მთელი რუსეთი იცნობს... ჩვენ ყველა პატივს ვცემთ მას, თუმცა არ ვიზიარებთ მის პოლიტიკასა და შეხედულებებს. და როდესაც გენერალი ალექსეევი შესაძლებლად სცნობს იმ ფორმითა და კილოთი, როგორც აქ, გაიმეოროს ეს ბრალდებები, მაშინ, ვფიქრობ, რომ საქმე სერიოზულ სახეს იღებს! რის საფუძველზეა დაყრდნობილი ეს ბრალდებები?

უპირველეს ყოვლისა, ჩემს მოვალეობად ვთვლი მივაქციო თქვენი ყურადღება იმ გარემოებას, რომ საქართველომ თავისი დამოუკიდებლობა გამოაცხადა 26 მაისს, მხოლოდ იმის შემდეგ, როდესაც რუსეთი სრულიად დაინგრა, როდესაც მის ტერიტორიაზე აღმოცენდა 200-მდე დამოუკიდებელი რესპუბლიკა და, როდესაც საბოლოოდ დაიკარგა იმედი, რომ ახლო მომავალში შეიქმნება რუსეთის ერთი ფრონტი. მხოლოდ მაშინ, ექვსი თვის ტანჯვის შემდეგ, საგარეო ფრონტის დამარცხების გამო, ყველასგან მიტოვებული, თავისი ფიზიკური არსებობის გადასარჩენად, საქართველო იძულებული გახდა გადაეღვა ეს ნაბიჯი... რაც შეეხება ბრალდებას, ვითომ საქართველოს მთავრობა დევნის რუს ოფიცრებს, მე ... მოვალედ ვთვლი თავს, განვაცხადო, რომ ეს ბრალდება სრულიად უმართებულოა. როდესაც რუსეთის ყველა კუთხიდან დევნიდნენ ოფიცრებს, სად აფარებდნენ ისინი თავს, თუ არა საქართველოში? ჩვენ ვილედით მათ და, თუმცა ჩვენ თვითონ გაჭირვებულები ვიყავით, ჯამაგირებს ვამღევდით, ვკვებავდით ვცდილობდით, რითაც კი შეიძლებოდა დავხმარებოდით. მაგრამ, როდესაც... იძულებულნი გავხდით გამოგვეცხადებინა საქართველოს დამოუკიდებლობა, რუს ოფიცერთა ერთი ნაწილი მტრად გადაგვექცა... როდესაც გაირკვა, რომ ოფიცერთა ერთმა ჯგუფმა ცეცხლი წაუკიდა საიდენდანტო საწყობს, ხოლო მეორე ჯგუფს აღმოაჩნდა დიდძალი ასაფეთქებელი მასალა, მაშინ ზოგიერთი მათგანი დავაპატიმრეთ... და ზოგიერთი საექვო პირი გადავასახლეთ საქართველოს საზღვრებიდან... მოგეხსენებათ, ტფილისი იყო წინათ ცენტრი საზოგადო-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის დაწესებულებებისა, რომლებშიც მსახურობდა აურაცხელი რიცხვი მოხელეებისა და რომლებიც გარეთ დარჩა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ... ყველა დათხოვნილ მოხელეს მიეცა

სალიკვიდაციო ფული, მაგრამ ტფილისში ცხოვრების სიძვირის გამო, ცხადია, ეს ფული დიდხანს არ ეყოფოდათ. ამ ჯგუფის უკმაყოფილება და სულიერი განწყობილებაც გასაგებია. ამ ორი ჯგუფის მტრულ განწყობილებაზე ბრალდებების აგება საქართველოს წინააღმდეგ სრულიად უსაფუძვლოა და უსამართლო...“ (მაზნიაშვილი, 2014: 83-84).

რაც შეეხება სოჭის გადაცემის საკითხს, გეგეჭკორმა განმარტა, რომ სოჭის ოლქში 21 პროცენტი ქართველი ცხოვრობს, მოხალისეთა არმიას კი „ყოველთვის არ შეუძლია თავის დროზე დაიცვას მცხოვრებთა ცალკე ჯგუფის არსებობა.... სანამ საქართველო არ მიიღებს გარანტიას, რომ ტუაფსეს ისტორია არ განმეორდება, მას არა აქვს არც მორალური, არც პოლიტიკური უფლება დაცალოს სოჭის ოლქი... ტუაფსეს დატოვება ჩვენი მხრივ, დიდი დათმობაა... თუ შემდეგში მართლა აღდგა ახალი რუსეთი, ...მაშინ ჩვენ წინ შეიძლება დაისვას საკითხი არა მარტო სოჭის ოლქის დაბრუნების შესახებ, არამედ უფრო დიდი საკითხები...“ (მაზნიაშვილი, 2014: 92-93).

დისკუსიაში ჩაერთო ვორობიოვი: „მე ახლა ვლაპარაკობ არა როგორც ყუბანის მთავრობის წარმომადგენელი, არამედ, როგორც კერძო პირი. ... მთელი დრო ლაპარაკია სოჭის ოლქზე და არაფერს ვამბობთ გაგრაზე... შთაბეჭდილება ისეთია, რომ ქართველები ამ უკანასკნელს თავისად თვლიან. ეს კი ასე არ უნდა იყოს. მთელი ეს ოლქი აშენებულია პრინც ოლდენბურგის მიერ და მარტო გაგრაზე დახარჯულია 10 მილიონი მანეთი ძველი ვალუტით. ამას გარდა, მთელ ოლქში არის ერთი სოფელი, ისიც ნახევრად დასახლებული ქართველებით, იქ დახარჯული ფული წმინდა რუსულია. ... და თუ ვილაპარაკებთ საქართველოს საზღვრებზე, იგი უნდა განისაზღვროს მარტო აფხაზეთით, რადგან ჩვენ გვაქვს ცნობები, რომ აფხაზები არაფერს ზოგავენ და ცდილობენ ისევ შევიდნენ რუსეთის შემადგენლობაში. მართალია, უკანასკნელ დროს ვხედავთ საქართველოს მთავრობის სურვილს, გააქართულონ ქალაქები, ნიშნავენ იქ კომისრებს და სხვა, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის, რომ ეს ოლქები ქართულ ოლქებად ჩაითვალოს...“ (მაზნიაშვილი, 2014: 96-97).

სტეპანოვმა გააპროტესტა გეგეჭკორის განმარტება იმის შესახებ, რომ სოჭის ოლქს ქართული მხარე „დროებით იჭერს“. „რას ნიშნავს „დროებით ვიჭერთ?“ რა დრომდე? სანამ „დობროარმია“ ქართველ მცხოვრებთა დაცვას რეალურად უზრუნველყოფს, თუ სანამ დამფუძნებელი კრება არ შედგება?“ - იკითხა მან.

დენიკინმა პრობლემის მარტივად გადაჭრის თავისი გეგმა წამოაყენა: „თუ საქართველოს ეშინია ბოლშევიკების და სოჭის ოლქში ქართული რაზმების ყოფნა ამით აიხსნება, ჩვენ დავიჭერთ მას ჩვენი ჯარებით და დავიცავთ მათ, ხოლო თუ ეს ვერ შევძელით, მაშინ შეიძლება დახმარება თვით საქართველოს ვთხოვოთ,“ - განაცხადა მან.

ამით პირველი დღის სხდომა დამთავრებულად გამოცხადდა. მოლაპარაკებების მეორე დღის სხდომა კვლავ ალექსეევმა გახსნა და ყუბანის მთავრობის წევრს, ვორობიოვს სთხოვა გაეკეთებინა მოხსენება სოჭისა და გაგრის ოლქების შესახებ. „ვგონებ, რომ სოჭის ოლქზე ბევრი ლაპარაკი არაა საჭირო, ის რუსეთისაა, - აღნიშნა ვორობიოვმა, - წინათ ამ ოლქში ჩერქეზები ცხოვრობდნენ, შემდეგ მათი ნაწილი გადაასახლეს, ზოგიც თვითონ გადასახლდა. ისტორიაში ეს რაიონები ცნობილია, როგორც ვენეციისა და გენუის ფაქტორები. მე-15 საუკუნეში აქ ოსმალები იყვნენ, ჩერქეზებმა მიიღეს მათი ქვეშევრდომობა, მაგრამ პირდაპირ მათზე დამოკიდებულნი არ იყვნენ. იმ დროს იქ არ

იყვნენ არც რუსები და არც ქართველები . შემდეგ ამ ადგილებში თანდათან რუსები გადმოსახლდნენ. მდინარე ფსოუდან ქართული სოფლები არ მოიპოვებოდა. არის მხოლოდ მცირე რიცხვი შემდეგ გადმოსახლებულებისა. აგრეთვე, სოჭის ახლოს არის რამდენიმე მოსახლე ქართველი. დანარჩენ მცხოვრებთ შეადგენენ მედღუქნეები, მეწვრილმანეები, მოიჯარადრები, მაგრამ მათი რიცხვი იმდენად მცირეა, რომ სოჭზე ლაპარაკი ზედმეტია.

რაც შეეხება გაგრის ოლქს, უნდა ვთქვათ, რომ რაღაც მიზეზით... საქართველოს წარმომადგენლები აქ მას (მასზე ლაპარაკს) გვერდს უვლიდნენ. ეს ოლქი, მხოლოდ 1917 წელს შედგა. იქნებ საქართველოს წარმომადგენლები მას ცალკე ოლქად არ თვლიან.

დამფუძნებელი კრების წინ, როდესაც აღწერა ხდებოდა, აქ მცხოვრებთა რიცხვი შეადგენდა 35 ათასს, მათ შორის 12 ათასი ოსმალეთის ქვეშევრდომი იყო (ბერძნები, სომხები, ოსმალები). რუსები იყვნენ 8 ათასზე მეტი... ქართველები გაგრის ოლქში ცოტაა, არაუმეტეს ათასი კაცსა. გაგრა რომ გაჩნდა და მოეწყო, ეს ოლქი ამიერკავკასიას მოწყდა. ამ ოლქის სატყეო მმართველობა ქუთაისიდან ყუბანის განკარგულებაში გადავიდა. ... ჩხენკელი... პირველად გაოცდა, რისთვის იყო საჭირო ამ პატარა ოლქის შექმნაო. მაგრამ შემდეგ თავი მოუყარა მცხოვრებლებს, რომლებსაც უქადაგებდა, რომ ეს ოლქი შეეერთებინა ამიერკავკასიისთვის. როდესაც ეს საქმე კრებაზე ჩაიფუშა, მაშინ გაგრის ოლქს ხელოვნურად შეუერთეს სამი სოფელი, სადაც აგროვებდნენ ხელის მომწერლებს, რომლებიც აცხადებდნენ სურვილს ეს ოლქი შეეერთებინათ ამიერკავკასიისთვის. ... ამ დროს კომისრად დაინიშნა ქართველი ბოჭორიშვილი. მოვიდა კიდევ კომისარი მგელაძე და მათ გამოაცხადეს, რომ ეს ოლქი შეუერთდა ამიერკავკასიას. ჩემი აზრით, ამისთვის არ არის არავითარი საბუთი: არც ეთნოგრაფიული, არც ისტორიული. გაგრის ოლქის იქით არის კიდევ აფხაზეთი, რომელსაც ჩასაყლაპად ვერავის მივცემთ. საქართველოს საზღვრები უნდა იწყებოდეს აფხაზეთიდან, რომლის მისწრაფება თვითგამორკვევისკენ არ უნდა უარვყოთ მხოლოდ იმიტომ, იქ ცხოვრობს რამდენიმე ასეული ქართველი.“

თითქმის მთლიანად მოტანილი ვორობიოვის გამოსვლის ეს ტექსტი ნათლად გვიჩვენებს არა მხოლოდ იმას, თუ როგორ ურცხვად უგულვებელყოფდა რუსეთი ჩვენს ისტორიულ უფლებებს ჩვენს მიწა-წყალზე, არამედ იმასაც, თუ როგორი შემართებით იბრძოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა თითოეული გოჯი ქართული მიწისთვის.

ვორობიოვს კვლავ გეგეჭკორმა უპასუხა: „ვორობიოვის მსჯელობაში ერთ უცნაურობას ვამჩნევ. ჩვენი მსჯელობის საგნად ის აყენებს არა სოჭის ოლქს, ... არამედ გაგრის ოლქსაც და კიდევ უფრო შორს მიდის. . ის გვევლინება აფხაზეთის დამცველად. გარწმუნებთ, რომ ჩვენ უკვე მოვილაპარაკეთ და მივაღწიეთ გარკვეულ შედეგებს... ვორობიოვი ძალიან ცდება, როდესაც ამბობს, რომ შავი ზღვის გუბერნია არ შედიოდა ამიერკავკასიაშიო. ნება მიბოძეთ, მიგიითითოთ, რომ ეს ზომა გატარებული იყო არა დეპუტატთა რომელიმე საბჭოს მიერ, რომლის ხელისუფლებასაც არ ვცნობთ, არამედ დროებითი მთავრობის განკარგულებით... გუშინ--- მე განვაცხადე, რომ სოჭის ოლქი ჩვენ დროებით გვიჭირავს, რომ მის საბოლოო ბედზე ლაპარაკი გვექნება სხვა, უფრო კომპეტენტურ კრებაზე, რადგან აქ, ამ კრებაზე სრულიად დაუშვებელია ერების ბედ-იღბლის გადაწყვეტა... თვით „დობროარმიის“ ორგანიზაცია არის მაინც დროებითი

ორგანიზაცია... სოჭის ოლქიც ჩვენ დროებით დავიჭირეთ. დობროარმიას ხომ უჭირავს...ომის უფლებით სტავროპოლის გუბერნია და ყუბანი. „დობროარმია“ ჯერჯერობით არის კერძო ორგანიზაცია და არა საზოგადო-სახელმწიფოებრივი...

ალექსეევის რეპლიკა: „ის იქნება საზოგადო-სახელმწიფოებრივი!“

გეგეჭკორის პასუხი: „მაშ, როდესაც ეს იქნება, მაშინ დავუწყებთ მას ლაპარაკს მრავალი საკითხის შესახებ, რომელთა განსახილველად, ჩემი აზრით, დღევანდელ კრებას არა აქვს კომპეტენცია...“ (მაზნიაშვილი, 2014, გვ. 96-97).

ამის შემდეგ მოლაპარაკებაზე დისკუსია ერთ წრეზე დატრიალდა: რუსული მხარე, რეგიონში ჩადებულ დიდძალ ფულზე აპელირებით, კვლავ დაჟინებით მოითხოვდა ქართული მხარისგან სოჭისა და გაგრის დატოვებას, ქართული დელეგაცია კი მყარად იდგა თავის პოზიციაზე და უარს აცხადებდა დაეტოვებინა ეს ტერიტორიები. დისკუსიის გაგრძელებამ აზრი დაკარგა და ალექსეევმა სხდომა დახურულად გამოაცხადა.

აფხაზეთში კი მოხალისეთა არმიის დახმარებით გადატრიალების მოხდენის ცდები არ წყდებოდა. ამის გათვალისწინებით, 1918 წლის 10 ოქტომბერს საქართველოს მთავრობამ დაითხოვა აფხაზთა სახალხო საბჭო და ახალი არჩევნები დანიშნა. ამასობაში გენერალმა დენიკინმა სამხრეთ რუსეთში არსებული მთელი ანტისაბჭოთა ძალები გააერთიანა და სოჭის დასაკავებლად აქტიური მოქმედებები დაიწყო. საქართველოს მთავრობამ დახმარებისთვის ინგლისს მიმართა. ქართული მხარე მზადყოფნას გამოთქვამდა გამოეყვანა სოჭიდან თავისი სამხედრო ნაწილები იმ პირობით, თუ იქ რუსეთის ჯარი არ შევიდოდა. ინგლისი, რომელსაც დენიკინის დახმარებით საბჭოთა წყობლების დამარცხების იმედი ჯერ კიდევ არ გადაწურვოდა, საქართველოს გულისთვის რუსი თეთრგვარდიელი გენერლის განაწყენებას მოერიდა. დენიკინმა სოჭს შეუტია და იქ მყოფი მცირერიცხოვანი ქართული ნაწილები გაანადგურა. მათი ნაწილი, მათ შორის, გენერალი კონიაშვილიც, მტერმა ტყვედ ჩაიგდო. დენიკინელებმა შეტევა განავითარეს, გაგრა აიღეს და მდინარე ბზიფთან შეჩერდნენ. 1919 წლის 14 ივნისს, პარიზის საზავო კონფერენციაზე, საქართველოს დელეგაციის ხელმძღვანელმა კარლო ჩხეიძემ წერილით მიმართა კონფერენციის მონაწილე დიდი სახელმწიფოების მეთაურებს და მოუწოდა მათ მიეღოთ ზომები საქართველოს წინააღმდეგ დენიკინის მოხალისეთა არმიის აგრესიის აღსაკვეთად. დასავლეთის რეაქცია თანაგრძნობის გამოხატვას არც ამჯერად გაცვილებია. წითელი ჯარების მიერ დენიკინის არმიის განადგურების შემდეგ საქართველომ კვლავ დაიკავა გაგრის რაიონი და მდინარე ფსოლზე შეჩერდა. ქვეყანას არც ადამიანური, მით უმეტეს, არც მატერიალური რესურსი არ ჰყოფნიდა გარეული თუ შინაური მტრისგან მთელი ქართული ტერიტორიების დასაცავად.

1919 წლის გაზაფხულზე საყოველთაო, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით, აფხაზთა სახალხო საბჭოს ახალი შემადგენლობა აირჩიეს. (თავმჯდომარე - არზაყან ემუხვარი). 20 მარტს ახალმა საბჭომ მხარი დაუჭირა საქართველოს შემადგენლობაში აფხაზეთის ავტონომიურ საფუძველზე დარჩენას.

ამრიგად, სოჭის და ნიკოფსის (ტუაფსეს) ტერიტორიების მიმართ ქართული სახელმწიფოს პრეტენზიებს, პირველმოსახლეთა მოტივით, გარკვეული საფუძველი

გააჩნია. თუმცა, ეს ტერიტორიები ჩვენთვის რუსეთს არ წაურთმევია. რუსების მოსვლამდე დიდი ხნით ადრე, ქართველებმა სოჭის შემოგარენი მთიელთა მოძალების გამო დატოვეს. რაც შეეხება სერგო ორჯონიკიძეს, მას თავისი ცოდვებიც ეყოფა და სოჭის დაკარგვას ტყუილად ნუ დავაბრალებთ. როგორც უკვე ვთქვით, სოჭი ქართულმა ჯარმა ჯერ კიდევ 1918 წლის დეკემბერში დატოვა, სერგო ორჯონიკიძე და ბოლშევიკები კი საქართველოს სათავეში 1921 წლის თებერვალში მოექცნენ!

დასკვნა

ქართულ საზოგადოებაში დამკვიდრებულ სტერეოტიპებს შორის არის ასეთიც: სოჭი და მისი მიმდებარე ტერიტორია, ტუაფსესეს ჩათვლით, ისტორიულად, საქართველოს ეკუთვნოდა. ქვეყნის სამეფო-სამთავროებად დაშლის შემდეგ ეს ტერიტორია დაიკარგა. დამოუკიდებელმა საქართველომ, გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის შემწეობით, სოჭი დაიბრუნა, მაგრამ სერგო ორჯონიკიძემ ის კვლავ რუსეთს გადასცა.

ისტორიული წყაროები მოწმობენ, რომ ძვ. წ. მეორე საუკუნეში აღნიშნული ტერიტორია ქართველური ტომებით (ლაზები) არის დასახლებული. 8 – 10 საუკუნეებში ნიკოფსია აფხაზეთის ქართულ სამთავროში შედიოდა. დასახლებული პუნქტი - სოჭი იმდროინდელ წყაროებში არ გვხვდება, ნიკოფსია კი აფხაზეთსა და ჯიქეთს შორის მდებარე დასახლებას ეწოდებოდა.

მე-6 საუკუნის მეორე ნახევარში აბაზგია ეგრისს გამოეყო და უშუალოდ ბიზანტიას დაექვემდებარა. ბიზანტიის დახმარებით აფხაზეთი პოლიტიკურად ეგრისზეც გაბატონდა და მოიცვა ტერიტორია მდ. კელასურიდან მდ. ნიკოფსიამდე. არაბთა განდევნის შემდეგ აფხაზეთის მთავარი ლეონ პირველი გამოდის ბიზანტიის დაქვემდებარებიდან და ნებაყოფლობით ემორჩილება ქართლის ერისმთავარ არჩილს. ფეოდალურ ეპოქაში აფხაზეთს ქართული კულტურულ-პოლიტიკური ორიენტაცია სრულიად აშკარაა.

აფხაზეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა მთის მოსახლეობის ჩამოწოლამ. დასავლეთ კავკასიიდან აფხაზეთს მონათესავე, სოციალურად დაბალ საფეხურზე მყოფი აბაზური ტომების ჩამოსახლებამ ინტენსიური ხასიათი მიიღო მე-13 საუკუნეში. აბაზურ-ადიღური ტომების შავიზღვისპირეთში ექსპანსიის შედეგად (მე-14 - მე-16 სს.) საქართველო კარგავს განაპირა საერისთაოს, ტერიტორიას მდ. ნიკოფსიასა და ბზიფს შორის. ეს პროცესი ამ რეგიონიდან ქართული მოსახლეობის გამოდევნასაც იწვევს. აბაზურ-ადიღური ტომების ინტენსიურ ჩამოსახლებას უკავშირდება რადიკალური ეთნო-ფსიქოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურულ-პოლიტიკური ცვლილებები აფხაზეთში, რასაც ქართულ სამყაროში აფხაზეთს „გაუცხოება“ მოჰყვა. ჩამოსახლებულ ტომთა ადგილობრივ მოსახლეობასთან შერწყმის შედეგად გაიმარჯვა ადგილობრივმა ფიზიკურმა ტიპმა, მაგრამ მოსული ტომების ენამ. გვიანი შუა საუკუნეების პერიოდში ნიკოფსიიდან მდ.

ბზიფამდე ტერიტორიაზე ქართული მოსახლეობა აღარ სჩანს. მე-19 საუკუნის 30-იანი წლებში, როდესაც რუსეთი შეუდგა სოჭისა და მისი შემოგარენის ათვისებას, ეს ტერიტორია თითქმის მთლიანად გაუკაცრიელებული სჩანს.

ცარიზმმა ახალ ტერიტორიებზე რუსების დასახლება სცადა, მაგრამ ტრამალებს შეჩვეული რუსები ძნელად სახლდებოდნენ ზღვისპირეთში. ამიტომ რუსეთი შეუდგა ამ ტერიტორიებზე უკრაინელების, ესტონელების, მოლდაველების ჩასახლებას. მე-19 საუკუნის ბოლოს აქ მასობრივად სახლდებიან ქართველებიც (მეგრელები, რაჭველები).

1896 წელს ცარიზმმა შავი ზღვის ოკრუგი შავი ზღვის გუბერნიად გარდაქმნა და მის სამხრეთ საზღვრად სოხუმის ოკრუგის მიმდებარე მდ. მზიმთა დადგინდა. 1904 წლის 25 თებერვალს რუსეთის მთავრობამ ეს საზღვარი კიდევ უფრო სამხრეთით გადმოსწია და შავი ზღვის გუბერნიას სოხუმის ოკრუგის ნაწილი - გაგრა და მისი მიმდებარე ტერიტორიები შეუერთა. ეს მდგომარეობა 1917 წლამდე შენარჩუნდა.

რუსეთის თებერვალ-მარტის ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის (ოზაკომი) ქართველი სოციალ-დემოკრატი ლიდერების ინიციატივით აღდგა ძველი, 1904 წლამდე არსებული ადმინისტრაციული საზღვარი. სოხუმის ოკრუგის, ანუ აფხაზეთის ადმინისტრაციულმა საზღვარმა კვლავ აღლერთან, მდ მზიმთაზე გაიარა.

1918 წლის მარტში ბოლშევიკური რუსეთის წაქეზებით აფხაზმა ბოლშევიკებმა სოხუმში საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს და დახმარებისთვის მოსკოვს მიმართეს. ყუბანელ კაზაკთა წითელმა ჯარმა სოხუმი დაიკავა. აფხაზთა საბჭომ ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარება თბილისს (ა/კ სეიმს) სთხოვა. საქართველოს სახალხო გვარდიამ მტერი კოდორთან სასტიკად დაამარცხა, თუმცა უკანდახეულ კაზაკებს აღარ დადევნებია. ივნისში კაზაკები კვლავ შეტევაზე გადმოვიდნენ და სოხუმს საფრთხე შეუქმნეს. საქართველოს ხელისუფლებამ აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად და იმავდროულად, საქართველოს შავიზღვისპირეთის ფრონტის ჯარების სარდლად გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი დანიშნა, რომელმაც ივნისში გუდაუთა, გაგრა და პილენკოვო (განთიადი) გაათავისუფლა, შემდეგ კი, აფხაზთა საბჭოს თხოვნით, შეტევა გააგრძელა და ივნისის ბოლოს და ივლისის დასაწყისში ადლერი, სოჭი და ტუაფსეც დაიკავა.

აგვისტოს ბოლოს რუსეთის მოხალისეთა არმიის გენერლების - მიხეილ ალექსეევისა და ანტონ დენიკინის წარმომადგენლებმა ქართველებს უკანდახევა მოსთხოვეს. 6 სექტემბერს მოხალისეთა ჯარები ტუაფსეს მოადგნენ. ქართველებმა ქალაქი უბრძოლველად დათმეს.

1918 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებში მოხალისეთა არმიის

ხელმძღვანელობასთან გამართულმა მოლაპარაკებებმა შედეგი ვერ გამოიღო. გენერალმა დენიკინმა სამხრეთ რუსეთში არსებული მთელი ანტისაბჭოთა ძალები გააერთიანა და 1918 წლის დეკემბერში სოჭიდან ქართული ნაწილები გამოდევნა. დენიკინელებმა შეტევა განავითარეს, გაგრა აიღეს და მდინარე ბზიფთან შეჩერდნენ. წითელი ჯარების მიერ დენიკინის არმიის განადგურების შემდეგ საქართველომ კვლავ დაიკავა გაგრის რაიონი და მდინარე ფსოლზე შეჩერდა. ქვეყანას არც ადამიანური, მით უმეტეს, არც მატერიალური რესურსი არ ჰყოფნიდა გარეული თუ შინაური მტრისგან მთელი ქართული ტერიტორიების დასაცავად.

ამრიგად, სოჭის და ნიკოფსიის (ტუაფსეს) ტერიტორიების მიმართ ქართული სახელმწიფოს პრეტენზიებს, პირველმოსახლეთა მოტივით, გარკვეული საფუძველი გააჩნია. თუმცა, ეს ტერიტორიები ჩვენთვის რუსეთს არ წაურთმევია. რუსების მოსვლამდე დიდი ხნით ადრე, ქართველებმა სოჭის შემოგარენი მთიელთა მოძალების გამო დატოვეს. რაც შეეხება სერგო ორჯონიკიძეს, ის საქართველოს ხელისუფლებაში მხოლოდ 1921 წლის თებერვალში მოვიდა და სოჭის დაკარგვასთან არანაირი კავშირი არა აქვს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- berdzenishvili, n. (1990). *sakartvelos ist'oriis sak'itkhebi*. tbilisi: metsniereba. (ბერძენიშვილი, ნ. (1990). *საქართველოს ისტორიის საკითხები*. თბილისი: მეცნიერება).
- k'iladze s. *vin gadastsa soch'is olki rusets'*: (კილაძე ს. ვინ გადასცა სოჭის ოლქი რუსეთს. www.amsi.ge/istoria/div/soWi.html (წვდომის თარიღი: 15.04.2020)).
- mazniashvili, g. (2014). *mogonebebi*. tb. (მაზნიაშვილი, გ. (2014). *მოგონებები*. თბ.).
- khorava, b.(1996). *odish-apkhazetis urtiertoba me-15 - me-18 ss*. tb. (ხორავა, ბ.(1996). *ოდის-აფხაზეთის ურთიერთობა მე-15 - მე-18 სს*. თბ.).
- janashia, s. (1959). *tabal-tubali, t'ibelni, iberni. shromebit'*. 3. tb. (ჯანაშია, ს. (1959). *თაბალ-თუბალი, ტიბელნი, იბერნი. შრომები*. ტ. 3. თბ.).